

**«РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК СКЛАДНОЇ ЛЕКСИКИ»
С. КАРАВАНСЬКОГО ЯК ЕТАП НА ШЛЯХУ
ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ**

У статті розглянуто особливості структури лексикографічної праці С. Караванського, проаналізовано українські еквіваленти до російських іменників з процесуальним значенням, до дієприкметників на *-щий(ся)*, *-(в)ший(ся)*, *-мый*, до певних іменників, дієслів, прикметників (зокрема, із суфіксом *-очн-* та компонентами *-видный*, *-образный*, *-подобный*), займенників та зворотів з ними (фразем). Дослідження сприятиме популяризації поглядів ученого на проблему відродження українського слова.

Ключові слова: макро- і мікроструктура словника, словникова стаття, заголовне слово, калька.

Наразі загально визнано, що вирішальним у становленні національних держав є мовно-культурний чинник [10, с. 3], оскільки мова здатна об'єднати мовців «у окремий національний колектив» [15, с. 8]. Попри те що державна мова України зараз переживає етап інтенсивної стильової розбудови, чимала низка правописних, термінологічних і лексикографічних проблем й досі не розв'язана [10, с. 159], головною з яких є збереження національного духу української мови як на тлі глобалізаційних процесів, так і внутрішньої нестабільності, пов'язаної з діалектними та регіональними відмінностями в літературному мовленні. Відсутність єдиного літературного стандарту спричиняє непорозуміння і суперечки з мовних питань. Для покращення такого стану речей мають сконсолідувати свої зусилля лінгвісти, термінознавці, достойники, митці, науковці і практики з різних царин науки та, загалом, інтелігенція, свідома покликання захищати мовну самобутність, щоб відстояти у світі свою національну ідентичність [15, с. 24].

С. Караванський, праця якого («Російсько-український словник складної лексики», далі – Словник [3]) перебуває у центрі нашої уваги, був саме тим науковцем-патріотом, мовознавцем, літератором..., що своє життя присвятив справі першорядного значення – повернути українській мові втрачену природність звучання, відродити притаманні їй словотвірні моделі й синтаксичні конструкції, переглянути морфологічні канони, а також відновити, користуючись здоровим глуздом, питомі напівзабуті шари лексики (і то термінної) і фразеологізми. Таке очищення української мови сприяло б вищанню її престижу у світі і в Україні. Попри те що С. Караванський народився в Одесі та деякий час вчився на літературному факультеті Одеського університету, навряд чи він належав до Одеської лінгвістичної школи, проте його мовознавчі праці, створювані упродовж життя, дають право писати про нього як про ученого, частина життя якого пов'язана з Одесою.

Отже, мета нашої статті – подати характеристику Словника як основи для подальшої розбудови української мови; завдання полягають у стислій характеристиці структурних елементів Словника, в оцінюванні особливостей українських еквівалентів, поданих до російських іменників на позначення процесу, дієприкметників на *-щий(ся)*,

(в)ший(ся), -емий, прикметників, займенників, а також фразеологізмів, бо ці проблеми наразі остаточно не розв'язані. Об'єктом нашого дослідження є моделі слів, словосполук, фразем, відтворених в інтерпретаційній частині словникової згідно із законами української мови. Предмет становлять українські еквіваленти, дібрані до російських іменників з процесуальним значенням, а також до російських активних і пасивних дієприкметників теперішнього і минулого часу, прикметників, займенників та зворотів з ними. Теоретичне значення роботи полягає у поширенні поглядів ученого на проблему відродження українського слова, практичне значення – у розмежуванні користувачем питомих мовних взірців і «прищеплених» через історичні обставини неокочирних кальок.

Опрацьовуючи матеріал, ми спиралися переважно на Словник та на інші праці ученого, як-то: «Секрети української мови» (2009) [4], «Ідіотизми сталінської ярижки у державній мові України» (2016) [5]. У дослідженні використано, крім загальнонаукових (індукція, дедукція, синтез, аналіз), описовий метод у його різновидах (лінгвістичне спостереження, порівняння й узагальнення).

Зауваги до структури Словника. Як відомо, макро-, медіо- та мікроструктура є елементами будови будь-якої лексикографічної праці. Макроструктуру (передмову, правила користування словником, список умовних скорочень тощо і загальний реєстр номінацій) репрезентовано у праці в повному обсязі. Реєстр номінацій становить понад 40 000 перекладів російських слів та фразем.

У «Передмові до другого видання» [3, с. III–IV] (перше видання – 1998 р.) автор докоряє сучасним словникам, що не позбулися рис меншовартості, оскільки, по-перше, у нових російсько-українських словниках ремарки подаються не українською мовою, як прийнято за правилами, по-друге, слово *пані* подано як невідмінюване, однак воно відмінюється («Гуляв з панею», «Писання чутливих пань»...), по-третє, допущено помилки у перекладі фразеологізмів (російському виразу *ставить в тупик* у значенні «приводить в крайнее затруднение» відповідає український вираз *зводити (виводити, заводити, заганяти) на слизьке* (а не *заганяти у безвихідь*), у значенні «приводить в крайнее недоумение, замешательство» – *збивати з пантелику, спантеличувати*). Отже, на погляд ученого, сучасні лексикографи копіюють українські еквіваленти з канонізованих «советських» видань, «не опрацьовують перекладану лексику», тому зрушення у словникарстві «не переважають успадкованої рутинності». Він покладає надію на те, що його робота зробить позитивний внесок у розв'язання цієї проблеми.

Словник у другому виданні оприлюднено в авторській редакції за правописом 1928 року, мабуть, через те що цей правопис С. Караванський вважає досконалішим порівняно із сучасним. Наприклад, у ремарці «*mim.* – мітологія (також народня)» [3, с. V] буквосполуку *th* як частину грецизму *mythos* передано літерою *t*, а прикметник *народній* має закінчення м'якої групи; послідовно додержано концепцію відсутності *-ia-*, що заступає природне *-ія-* (фіксуємо явище епентези, коли між двома голосними вставляється напівголосний *-j-* [6, с. 145]), «ав. – авіяція..., д. – діялектизм...», «абрєвіатурні засоби» [3, с. V–VI]; вилучення недоречного для української мови іншомовного прикметникового суфікса *-onal-*, приміром, «ок. – вжито okazійно...» [3, с. V] (прислівник є похідним від прикметника *оказійний*); в іменниках третьої відміни у формі родового відмінку реєструємо флексію *-и*, що було скасовано після 1933 року, – «суч. – ближче до сучасности» [3, с. VI]; у ремарці «*поб.* – побутовий вжиток...» [3, с. VI] використано *вжиток*, на відміну від *вживання*. Вищеописані заміни, безсумнівно, відповідають законам української мови, проте є і такі, що, на наш погляд, не очевидні, приміром, «*бар.* – барбаризм (варваризм)» [3, с. V; 5, с. 124] хоча і подано

за правописом 1928 року, проте цей грецизм (*barbarismos* < *barbarous*) можна кваліфікувати як давню запозичку, у якій відбулось чергування приголосних.

З-поміж традиційних, у «Списку скорочень» трапляються позначки, що нагадують про трагічні події в розвитку української мови, а саме: «*б.з.* – безпідставно забуте слово; *з.г.* – забута на Сході форма, збережена лише в Галичині; *сов.* – советизм» [3, с. V–VI].

До того ж порівняно з іншими словниками, відомими нам (понад 50), розглянуту лексикографічну працю складно зрозуміти, ігноруючи особливості розташування слів, будову словникової статті, тобто без елемента макроструктури – правила користування словником (формально такого заголовку немає, натомість є численні невеличкі підрозділи), що безпосередньо стосуються як медіоструктури (встановлення відношень між словниковими статтями [1, с. 335], тобто засад репрезентації слів та омонімії), так і мікроструктури Словника, яку побудовано з реєстрової частини, що охоплює заголовне (входове, заголовкове, ключове слово, або вокабулу, чи лему) слово, граматичну і стилістичну зони тощо, та з інтерпретаційної [1, с. 338–342], інакше, зони українських відповідників та лексико-семантичної валентності [8, с. 148].

Характеризуючи медіоструктуру Словника, зазначимо: слова розташовано в абетковому порядку, однокореневі одиниці зазвичай вміщено в різні статті (**СУМАСБРОД...**, **СУМАСБРОДНЫЙ** [3, с. 488]), проте це не стосується дієслівних форм (дієприкметника, дієприслівника) з дієсловом-лемою. До того ж автор розрізняє гніздові і гаслові номінації («Термінологічна заувага»), які перебувають у різних позиціях (гніздове – у крайній лівій, гаслове – у некрайній) [3, с. VII], наприклад:

ГЛУПОСТЬ (гніздове слово – О. Ю.), *ще* нерóзум, недоўмство;

ГЛУПОСТИ (гаслове слово – О. Ю.), *д.* бздúри [3, с. 68].

Гніздовими і гасловими можуть бути дієслова різного виду (*объяснятъ* – гніздове, *объяснить* – гаслове [3, с. 247]), слова з нетотожним семним складом (*исполняются*, *исполниться* [3, с. 145]; *обходиться*, *обойтись* [3, с. 246]), незворотні і зворотні дієслова (*исправлятъ*, *исправляются* [3, с. 145]), семантично неоднакові іменники, вжиті в однині і множині (*коралл*, *кораллы* [3, с. 161]) тощо. (Омоніми не розглядаємо, оскільки їх, як звичайно, проіндексовано та вміщено у різні статті).

Словникова стаття, що є частиною мікроструктури цієї лексикографічної праці, має кілька зон: (1) обов'язкову зону заголовного російського слова; (2) обов'язкову зону українських еквівалентів; (3) зону ремарок (фонетичних (наголос), морфологічних (належність до певної частини мови, зазначення лексико-граматичних розрядів іменника тощо), лексико-стилістичних (архаїзм, «діалектне», галицьке..., «оказійне»), галузевих (царина науки)). Як звичайно, це обов'язкова зона («**НЕОТМЕНЯЕМЫЙ**, *г.* («слово галицького варіанту» – О. Ю.), невідклучний» [3, с. 221]).

Крім того, словникова стаття містить (4) ґрунтовно опрацьовану граматично-морфологічну зону, особливо у статтях із лемами-дієсловами, що дає змогу виснувати про авторський новаторський підхід в укладанні Словника (зокрема, від кожного дієслова утворено еквіваленти до російських активних і пасивних дієприкметників, про що йтиметься нижче); (5) зону синтаксичного керування, обов'язкову для дієслова та його форм, а також для поодиноких іменників, прикметників, прислівників, як-то: «**ПОГРУЖЁННЫЙ**: *п.* *во что*, *огóрнутий /огóрнений/ чим* (*п. во мрак* = *о. мрякою*)» [3, с. 314]; «**ПОДСИЖИВАТЬ**, (*кого*), *ще* *капостити кому* <...>» [3, с. 325]; (6) зону напіввільної лексико-семантичної сполучуваності, яку докладно подано майже у багатьох статтях на взірець «**КУРСЫ**: *к.* *кроя и шитья*, *кравецькі кúрси*» [3, с. 168]; «**ЛАВИНА**, *ще* *обвал снігу*; *л.* *войск*, *хмáра /мóре/ вйська*» [3, с. 169].

І врешті, (7) останній складник статті – зона фразеологізмів, – становить самобутню окрасу Словника, позаяк віддзеркалює світогляд, світорозуміння українського народу, як-то: «**КУЛЬ: кулём**, (все) на кúпу (**валу́ к.** = валу́ на к.); **валу́ - ём** – **потом разберём**, гату́ в тісто і кісле і прісне» [3, с. 168]; «**ЛАД: на л. их дело не пойдёт**, чобіт не вшіють ці шевці» [3, с. 169]; «**МОШНА́: м. пустá, ж.** (жартівливе слово – О. Ю.) купіло притупіло» [3, с. 189].

Іменники з процесуальним значенням. У Словнику, як і в інших працях ученого, російські віддієслівні іменники із суфіксом *-к-(а), -ени-(е), -ани-(е)* пропонувано перекладати українською за допомогою суфіксів *-ни-я*, якщо йдеться про дію (*асигнува́ння, відшкодува́ння, гаптува́ння, зачудова́ння, нашарува́ння, похова́ння, пошанува́ння, роздратува́ння, розмалюва́ння, розчарува́ння* [4, с. 60], *угрупува́ння, умеблюва́ння, устаткува́ння* [5, с. 45]), та якщо мають на увазі наслідок (результат) дії, треба вживати або «репресовану» форму на *-ова́нн-я* (*асигно́вання* (коштів), *відшкодо́вання* (певної суми), *гапто́вання* (як річ), *зачудо́вання* (про настрої), *нашаро́вання* (як результат нагромадження порід), *похо́вання* (могила), *пошано́вання* (у значенні «повага»), *роздрато́вання* (про настрої), *розмально́вання* (як розпис на стіні), *розчаро́вання* [4, с. 60], *угрупо́вання* (йдеться про певну групу), *умебльо́вання* (про меблі, якими обставлена кімната), *устатко́вання* (як обладнання) [5, с. 45]), або слово з усиченою твірною основою, проте усичення може бути морфним, як субститутивним (*корч-у[ва]-ти* – *корч-ун-ок*), так і несубститутивним (*обтиск, пере́кид*). У Словнику це подано у такий спосіб.

ГРУНТОВА́КА, (дія) грунтува́ння, (наслідок дії, дія) грунто́вання [3, с. 74].

РАСКЛА́ДКА, (сил) ро́зклад [3, с. 416].

РАСКОРЧЕ́ВКА, (місце) корчу́нок, *рк.* (реконструйована форма – О. Ю.) корчо́вання [3, с. 416].

УПАКОВА́КА, (*обгортка*) пакова́ння, (дія) пакува́ння [3, с. 521; 5, с. 146].

ФОРМОВА́КА, (*річ*) ще формо́вання [3, с. 536; 5, с. 146].

ФОРМИРОВА́НИЕ, (дія) формова́ння..., (*зеднання*) формова- [3, с. 536].

Цю думку підтверджують й інші учені («Бо коли маємо дію тривалу в часі, то мусимо писати *-ни-я* (*доставля́ння, допра́вляння, перевезе́ння...*). Якщо ж ідеться про наслідок дії, тобто не про процес, а про предмет, то українською мовою краще сказати: *достава, допра́ва, пере́віз*» [11, с. 109]).

Наразі учені твердять про три форми віддієслівного іменника на позначення процесу, а саме: *змінюва́ння* (із семемою «незавершена дія») – *зміне́ння* (із семемою «завершена дія») – *зміна́* (із семемою «наслідок дії») [13, с. 84–104; 14, с. 74–79]. За спостереженнями автора статті, сьогодні існують дві лексикографічні праці в Україні, де послідовно подано дві форми іменників дієслівного походження із значенням незавершеної та завершеної дії [7], а також наслідку дії (способу дії) [2].

Унікальність Словника полягає також і в наведенні українських еквівалентів щодо російських дієприкметників, які, як відомо, вживані у чотирьох головних формах, проте мають набагато більше значень. Сучасні дослідники констатують, що російські дієприкметники активного стану теперішнього часу із суфіксами *-ущ-(ий), -ащ-(ий)* пов'язані з перехідним і неперехідним незавершеним процесом; залежно від семантичних відмінностей їх перекладають українськими прикметниками, іменниками чи зворотами. Так, щодо перехідної дії російські дієприкметники вказують на «призначення бути суб'єктом дії» (рос. *регулирующий прибор* – укр. *регулюва́льний, регуля́ційний, регуляторний пристрій*), на «здатність бути суб'єктом дії» (рос. *разрушающий слой* – укр. *руйнівни́й шар*), на «перебування суб'єктом недоконаного

процесу» (рос. *регулирующий движение полицейский* – укр. *поліціант, що регулює рух*) та на «суб'єкт дії» (рос. *регулирующий* – укр. *регулювальник, регулятор*).

Неперехідний процес позначають російські дієприкметники із семемами «здатність бути учасником неперехідної дії» (*спостережливий, примітливий, уважливий*), «перебування учасником неперехідної дії» (*спостережливий, примітливий, уважливий*), позаяк форми на позначення здатності і перебування учасником неперехідної дії можуть збігатися, а семантична межа між ними буває вельми умовна) та «учасника неперехідної дії» (*спостерігач*) [13, с. 174; 14, с. 87–94; 11, с. 276–281].

Російські дієприкметники на *-щийся* перекладають залежно від змісту українськими віддієслівними прикметниками, дієприкметниками та описовими конструкціями. Наприклад, якщо йдеться про перехідну дію, російські дієприкметники можуть мати значення «здатності бути об'єктом дії» (рос. *поднимающаяся ось* – укр. *піднімна вісь*) або «перебування об'єктом незавершеного процесу» (рос. *продолжающееся издание* – укр. *продовжуване видання*). У разі неперехідної дії зміст російських дієприкметників означає «здатність бути учасником неперехідної дії» (рос. *движущийся предмет* – укр. *рухомий предмет*) або «здатність перебувати учасником неперехідного незавершеного процесу» (рос. *просачивающаяся вода* – укр. *просочувана вода*) [13, с. 216–236; 11, с. 281–285]. Існують правила перекладу і решти російських дієприкметників активного та пасивного станів теперішнього та минулого часу (*-(в)ший(ся), -нный, -ённый, -тый*) [13, с. 150–173, 239–249; 11, с. 285–289].

С. Караванський у своїх роботах [3; 4; 5] поданими прикладами, радше, інтуїтивно фактично ілюструє ці теоретичні положення. Він активно бореться з горезвісними українськими дієприкметникам теперішнього часу на *-учий, -ачий*, приміром, до кальки *запоминающий* (рос. *запоминающий*) дібрано *пам'яткій, пам'ятлівий, пам'ятүщий, здатний запам'ятати, (пристрій) запам'ятвчий* ... [3, с. 117; 4, с. 97–102; 5, с. 49–75]. Російські дієприкметники на *-щийся*, на думку ученого, не обов'язково перекладати описовою конструкцією на взір *який використовується*, оскільки існує дієприкметник *використовуваний* [3, с. 145]; те саме: *який займається – займистий* [3, с. 105], *який міняється – щораз інший* [3, с. 181], *який не розвивається – малорозвинений, у розвитку, під час розвитку, розвіваний* [3, с. 404], [4, 104–105; 5, с. 77]. Українські активні дієприкметники минулого часу на *-лий* не потребують заміни, тому *той, хто зріс, – зрослий* [3, с. 37]; *який захолов – захололий* [3, с. 268]; однак *той, хто втік, – втікач* [3, с. 506], [4, с. 105–106] і не *прибулий*, а *прибулець* [3, с. 361; 5, с. 78].

Зворотні активні за формою дієприкметники минулого часу характерні лише для російської мови, тому рос. *авансировавшийся* – укр. *авансований* [3, с. 1], *продававшийся – продаваний* [3, с. 382], *приблудившийся – приблудний і приблудлий* [3, с. 361], [4, с. 106–107; 5, с. 78–79]. Російські пасивні дієприкметники теперішнього часу (на *-мый*, семантично близькі до дієприкметників на *-щийся*) існують в українській мові, приміром, *той, що його виконують, – виконуваний* [3, с. 145]; *той, що його поштурхують, – поштурхуваний; той, що розгулявся, – розсатанілий, розгуляний, д. розгуканий* [3, с. 406]; *розгулюваний* [4, с. 107; 5, с. 79] тощо. У словниковій статті це подано в інший спосіб.

НАБЛЮДАТЬСЯ, *фр.* (фразеологізм – О. Ю.) траплятися (**такие грехи -ются** = такі гріхі -ються), **ма́ти місце** (**-лся рост** = мав місце ріст); **-ается, -алось**, спостережено;

-а́ющий, що спостеріга- *тиц*, за́йнятий спостере́женням, спосте́рігач, спогляда́ч /на-, до-/, (*з вежі*) дозо́рець, *п-к* (прикметник – О. Ю.) спостере́жливий, примі́тливий, ува́жли-, обсерваці́йний, стежові́й, для на́гляду...;

-йся/а́емый, догляданий, спостере́жув-, *г.* (галицький «варіант» – О. Ю.) обсерво́в-; **-я**, що має місце *тиц*; **-я в действительности**, спостере́жуваний у природі /житті, світі/; **-ый**, (*зусебіч*) відќритий;

-а́вшийся, що мав місце *тиц*, спостере́жений, зафіксо́ва-, *р.* (рідко – О. Ю.) спосте́ріга-, О.У. (скорочення свідчить про можливість утворення форм за стандартною схемою, тобто *що спостерігали або спостерегли*) [3, с. 192].

ОСУЖДА́ТЬ, ще гудити, огуджувати;

-ающий, що -ить *тиц*, зві́клий гудити, огу́дник, *по.* (поетична мова – О. Ю.) суді́тель, *с.* (підсилений ефект – О. Ю.) суддя, *п-к* осудливий /за-/, пересу́д-, огу́дний, огу́дливий;

--**ще**, осу́дливо, з о́судом;

--**йся/-аемый**, засу́джуваний /о-/, огу́джу- [3, с. 268].

Отже, залежно від форми і значення російський дієприкметник перекладають переважно українським віддієслівним прикметником, або іменником, рідше дієприкметником, або описовою конструкцією.

Загалом, вивчаючи праці С. Караванського, складно знайти питання про перекладання з російської українською мовою, яке б він обминув і докладно не висвітлив. Учений наводить власні контекстуальні варіанти дієприслівників (калькована форма «*До того ж вона поводитись багатообіцяюче для справи*» – правильний варіант «*До того ж її поведінка багато обіцяла для справи*» [5, с. 82–83]), замість накинутих форм дієслів він пропонує питомі і доречні (неправильно *віднікуватися* – правильно *відне́куватися* [3, с. 278], *відмага́тися*, *відхре́щуватися* [5, с. 87]), виправляє дієслівні керування (неправильно *стежити за ким/чим* – правильно *стежити кого/що* [3, с. 455; 5, с. 109]), подає відновлені форми займенників та зворотів з ними (неправильно *все, що завгодно* – правильно *будь-що* [5, с. 117]; рос. *какой угодно* – укр. *який хочеш (хочете)*, рос. *кому угодно* – укр. *хоч кому́*, рос. *где угодно* – укр. *будь-де*, рос. *когда угодно* – укр. *будь-коли*, рос. *кто угодно* – *будь-хто*, рос. *куда угодно* – укр. *будь-куди*, рос. *чего душе угодно* – укр. *чого душа забажає*, рос. *как угодно* – укр. (*довго*) *хоч як ...* [3, с. 509]).

Він не обходить увагою іменникові сполуки (неправильно *вантажопідіймальна споруда* (рос. *грузоподъёмное устрóйство*) – правильно *підóйма* [5, с. 122; 3, с. 74]), прикметники та звороти з ними (неправильно *духовний, ємкий, живий і здоровий* – правильно *духо́вий, місткі́й, живий і неушкоджений* [5, с. 167])...

Автор Словника дає нам приклад, у який спосіб можна уникнути невинуватих прикметникових кальок загалом, з компонентами *-подібний, -видний* зокрема, впроваджених після 1933 року, проти яких виступали відомі українські мовознавці О. Курило [9, с. 147–148] та М. Гладкий [10, с. 42]. Так, форми складних російських прикметників з компонентом *-видний, -образный, -подобный* доречно передавати українськими прикметниками із суфіксами *-уват-* (*-юват-*), *-а(с)т-*, *-ист-*, *-ов-* тощо або конструкцією *на взір чого* або *у формі чого* [3, с. 148]. Прикладами слугують рос. *газообразный* – укр. *газовий* [3, 66], рос. *дождеобразный* – укр. *дощі́стий* [3, с. 87], рос. *зонтикообразный* – укр. *парасолькува́тий* [3, с. 130], рос. *клешиневидный* – укр. *клеши́нюва́тий*, як *кле́шня*, у *фо́рмі* або *на взір клеши́ні* [3, с. 154], рос. *клубневидный* – укр. *бульба́стий* [3, с. 154], рос. *клювообразный* – укр. *дзюба́тий* [3, с. 154] тощо.

Проте не завжди доречно перекладати складні російські прикметники українськими відповідниками із зазначеними вище суфіксами або описовими конструкціями, тому автор вживає і форму з компонентом *-подібний* (рос. *человекоподобный* – укр. ... *людоподібний* [3, с. 546], що, на погляд інших учених, є цілком виправданим [11, с. 187–188].

У Словнику не зафіксовано українських прикметників із суфіксом *-очн-*, що є кальками з відповідної російської прикметникової моделі, а проте це одне з питань, яке є на часі і на яке й дотепер звертають увагу науковці, радячи вживати замість афікса *-очн-* природні їй наростки *-ов-*, *-н-*, *-льн-*, *-вч-* або слова з іншим коренем [14, с. 84–85], що відповідають духові мови, як-то: рос. *достаточный* – укр. *належний*... [3, с. 90], рос. *корообдирочный* – укр. *кородёрний*... [3, с. 161], рос. *раскладочный* – укр. *розкладовий* [3, с. 416], рос. *расфасовочный* – укр. *фасувальний*, *розфасовчий* [3, с. 426], рос. *съёмочный* – укр. *обмірний* (міряти), *фільмувальний* (у мистецтві) [3, с. 491] тощо.

І головне – кожна стаття Словника містить низку синонімів-варіантів, і то фразем, на підставі чого користувач має ще раз переконатися у багатстві і красі української мови, відчути образність і вишуканість українського слова, а також повному досягнути його.

Отже, на підставі вищезазначеного можна висновкувати, що «Російсько-український словник складної лексики» Святослава Караванського містить лексику, яку й дотепер переважно не подають систематизовано у словниках, зокрема, це стосується українських еквівалентів до російських іменників з процесуальним значенням, до дієприкметників на *-щий(ся)*, *-(в)ищий(ся)*, *-емый* тощо, прикметників із суфіксом *-очн-*, з частинами *-видный*, *-образный*, *-подобный*, до численних зворотів з іменниками, дієсловами, прикметниками, займенниками, до фразеологізмів... Словник був і є взірцем для сучасних і майбутніх українських лексикографів, автор якого, обстоюючи позицію відродження й оновлення української мови, відкриває українські лексичні «криниці, що не мають дна», вчить берегти рідне слово, шанобливо ставитися до нього. Втішно, що матеріали Словника у тому чи тому обсязі вже стали частинами сучасних підручників [16] та академічних словників [12]. І попри те що мовне відродження відбувається не так активно, «як мало би бути» [3, с. III], хочеться вірити, що цей процес незворотний.

Література

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія [навчальний посібник] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.
2. Войналович О. Російсько-український словник наукової і технічної мови. Термінологія процесових понять / О. Войналович, В. Моргунок. – К.: Вирій, 1977. – 256 с.
3. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С. Караванський. – Львів : БаК, 2006. – XIV + 562 с.
4. Караванський С. Секрети української мови [монографія] / С. Караванський. – Львів : БаК, 2009. – 344 с.
5. Караванський С. Ідіотизми сталінської ярижки у державній мові України [монографія] / С. Караванський. – Львів : БаК, 2016. – 224 с.
6. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства [підручник] / Ю. О. Карпенко. – К. : Академія, 2009. – 336. – (Серія «Альма-матер»).

7. Кочерга О. Англо-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки) / О. Кочерга, Є. Мейнарович. – Вінниця : Нова Книга, 2010. – Ч. II – українсько-англійська. – XXXIV + 1566 с.
8. Крысин Л. П. Слово в современных текстах и словарях: очерки о русской лексике и лексикографии [монографія] / Л. П. Крысин – М. : Знак, 2008. – 320 с.
9. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 303 с.
10. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір [монографія] / Л. Масенко. – К. : КМ Академія; Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Т. Шевченка, 2004. – 163 с.
11. Островський В. І. А українською кажуть так... / В. І. Островський, Г. Ф. Островська. – Одеса : Астропринт, 2008. – 400 с. – (Серія «Берег Овідія». Т. VIII).
12. Російсько-український словник : у 4 т. / П. Ю Гриценко, І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, В. В. Жайворонок та ін. – К. : Знання, 2011–2014.
13. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) [монографія] / І. Фаріон. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – 332 с.
14. Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на щодень / М. Д. Гінзбург, І. О. Требульова, С. Д. Левіна, І. М. Корніловська; за ред. М. Д. Гінзбурга. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Фірма «ІНКОС», Центр навчальної літератури, 2007. – 672 с.
15. Чередніченко О. Про мову і переклад [монографія] / О. Чередніченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
16. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням [підручник] / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2010. – 696 с.

References

1. Bondar, O. I., Karpenko, Yu. O., Mykytyn-Druzhynets M. L. (2006), *The Contemporary Ukrainian language. Phonetics. Phonology. Orthoepy. Script. Spelling. Lexicology. Lexicography* [Suchasna ukrayins`ka mova. Fonety`ka. Fonologiya. Orfoepiya. Grafika. Orfografiya. Leksy`kologiya. Leksy`kografiya], Akademiia, Kyiv, 368 p.
2. Voinalovych, O., Morguniuk V. (1977), *Russian-Ukrainian Dictionary of Scientific and Technical Language. Process notion terminology* [Rosijs`ko-ukrayins`ky`j slovny`k naukovoyi i texnichnoyi movy`. Terminologiya procesovy`x ponyat`], Vyrii, Kyiv, 256 p.
3. Karavanskyi, S. (2006), *Russian-Ukrainian Dictionary of Complicated Vocabulary* [Rosijs`ko-ukrayins`ky`j slovny`k skladnoyi lekspy`ky`], BaK, Lviv, XIV + 562 p.
4. Karavanskyi, S. (2009), *The Ukrainian Language Secrets* [Sekrety` ukrayis`koyi movy`], BaK, Lviv, 344 p.
5. Karavanskyi, S. (2016), *Idiocy of Stalinist Russification in the State Language of Ukraine* [Idioty`zmy` stalins`koyi yary`zhky` u derzhavnij movi Ukrayiny`], Bak, Lviv, 224 p.
6. Karpenko, Yu. O. (2009), *Introduction to Linguistics* [Vstup do movoznavstva], Akademiia, Kyiv, 336 p.
7. Kocherha, O., Meinarovych, Ye. (2010), *English-Ukrainian-English Dictionary of Scientific Language (Physics and Related Sciences)* [Anglo-ukrayins`ko-anglijs`ky`j slovny`k naukovoyi movy` (fyzy`ka ta sporidneni nauky`)], Nova Knyha, Vinnytsia, part 2 (Ukrainian-English), XXXIV + 1566 с.

8. Krysin, L. P. (2008), *Word in the Contemporary Texts and Dictionaries: Sketches on Russian Vocabulary and Lexicography* [Slovo v sovremennyh tekstah i slovarjah: ocherki o russkoj leksike i leksikografii], Znak, Moscow, 320 p.
9. Kurylo, O. (2008), *Notes on the Contemporary Ukrainian Literary Language* [Uvahy do suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy], Osnovy, Kyiv, 303 p.
10. Masenko, L. (2004), *Language and Society. Post-colonial Dimension* [Mova i suspil'stvo. Postkolonial'nyy vymir], Akademiia, Kyiv, 163 p.
11. Ostrovskiy, V. I., Ostrovska, H. F. (2008), *The Ukrainian for This Is...* [A ukrayins'koyu kazhut' tak...], Astroprint, Odesa, vol. VIII, 400 p.
12. Grytsenko, P. Yu., Hnatiuk, I. S., Holovaschuk, S. I., Zhaivoronok, V., et al. (2011-2014), *Russian-Ukrainian Dictionary in 4 vol.* [Rosiys'ko-ukrayins'kyu slovnyk: u 4 t.], Znannia, Kyiv.
13. Hinzburh, M. D., Trebuliova, I. O., Levina, S. D., Kornilovska, I. M. (2007), *Ukrainian Business and Professional Language: Practical Workbook for Every Day* [Ukrayins'ka dilova i fakhova mova: praktychnyy posibnyk na shchoden'], INKOS, Kyiv, 672 p.
14. Farion, I. (2013), *Standard Language: Destruction, Quest, Reconstruction (Speech Standards for Public People)* [Movna norma: znyshchennya, poshuk, vidnova (kul'tura movlennya publichnykh lyudey)], Misto NV, Ivano-Frankivsk, 332 p.
15. Cherednichenko, O. (2007), *On Language and Translation* [Pro movu i pereklad], Lybid, Kyiv, 248 p.
16. Shevchuk, S. V., Klymenko, I. V. (2010), *The Ukrainian Language with Respect to Occupational Orientation* [Ukrayins'ka mova za profesiynym spryamuvannyam], Alerta, Kyiv, 696 p.

Е. И. Южакова,

*Одесская национальная академия пищевых технологий,
кафедра украиноведения и лингводидактики*

«РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК СКЛАДНОЇ ЛЕКСИКИ» С. КАРАВАНСКОГО КАК ЭТАП НА ПУТИ К НАЦИОНАЛЬНОМУ ВОЗРОЖДЕНИЮ

В статье рассмотрены особенности структуры лексикографической работы С. Караванского, проанализированы украинские эквиваленты русских существительных с процессуальным значением, причастий на *-щий(ся)*, *-(в)ший(ся)*, *-мый*, определённых существительных, глаголов, прилагательных (в частности с суффиксом *-очн-* и компонентами *-видный*, *-образный*, *-подобный*), местоимений и оборотов с ними (фразем). Исследование должно способствовать популяризации взглядов ученого на проблему возрождения украинского слова.

Ключевые слова: макро- и микроструктура словаря, словарная статья, входное (заглавное) слово, калька.

**«ROSIISKO-UKRAINSKYI SLOVNYK SKLADNOI LEKSYKY»
BY S. KARAVANSKYI AS THE STAGE ON THE WAY
TO NATIONAL RENAISSANCE**

The article considers the structure peculiarities of lexicographical study by S. Karavanskyi. By means of general scientific and descriptive methods the article analyses the word, collocation and phraseme models formed in the interpretation part of the dictionary entry according to the Ukrainian language laws, i. e. the Ukrainian equivalents given to the Russian nouns with the meaning of process ending in *-ание, -ение, -ка*, to active and passive participles ending in *-щий, -щийся, -(в)ший, -вшийся, -мый*, to certain nouns, verbs, adjectives (in particular, the ones with the suffix *-очн-* and components *-видный, -образный, -подобный*), to pronouns and collocations with them (phrasemes). The investigation is to contribute to the scholars' comprehensive approach to the issue of the Ukrainian word revival as the abundant dictionary material is the basis for further development of the Ukrainian language in general which will in practice allow the user to distinguish between the indigenous language models and the awkward calques "cultivated" under various historical circumstances.

Key words: dictionary macro- and microstructure, dictionary entry, headword, calque.

УДК 81'373.612.2:811.161.2

Ясіновська О. В.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка,
асистент кафедри загального мовознавства*

**НЕВИДИМЕ У ВИДИМОМУ: ОБРАЗИ ПРИРОДИ
В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТІВ СМЕРТНИХ ГРІХІВ
(на прикладі українського релігійного дискурсу)**

Статтю присвячено вивченню метафоричної концептуалізації категорій внутрішнього світу людини в християнській картині світу. Розглядається специфіка концептуальної метафори «гріхи – це коріння рослин» в українському релігійному дискурсі. Встановлюється її відповідність з концептуалізацією, наявною у книгах Святого Письма і працях екзегетів Церкви.

Ключові слова: концептуальна метафора, український релігійний дискурс, смертні гріхи, фітоморфний образ кореня.

Вступ. Традиційним етапом конструювання концептів-домінант будь-якої лінгвокультури є дослідження їх метафоричної репрезентації, що зумовлено здатністю цих ментальних сутностей (особливо абстрактних) обростати в індивідуальній і/або колективній мовній свідомості різноманітними образними асоціаціями. Значна увага когнітивістів до «предметної конкретики» зумовлюється важливістю цієї характеристики, що, як і номінативна щільність концептів, вказує на ціннісні